

การวิเคราะห์การรบที่สำคัญของ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

ทหารเสือ

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงพระปรีชาสามารถอย่างแท้จริง ทรงเล็งเห็นการณ์ไกลว่า ไทยยังจะต้องมีการรบกับพม่าอีกหลายครั้งหลายครกว่าที่จะกู้ชาติได้ พระองค์ทรงฝึกชายฉกรรจ์ให้ชำนาญในการรบ ซึ่งคนเหล่านั้นได้เป็นกำลังสำคัญของกองทัพในเวลาต่อมา หลังการประกาศอิสรภาพ สมเด็จพระนเรศวรได้ทรงเปลี่ยนแปลงยุทธศาสตร์การรบโดยเอากองกำลังไพร่พลที่เดิมเก็บไว้ได้การปกครองของเจ้าเมืองพิษณุโลก ซึ่งเป็นหัวเมืองเอกไว้คอยตีชนบทกองทัพพม่าที่ยกเข้ามาตีกรุงศรีอยุธยา นั้น เปลี่ยนเป็นการออกไปตั้งรับ ณ หัวเมืองชายพระนคร เช่น สุพรรณบุรี กาญจนบุรี ฯลฯ พร้อมทั้งเสด็จนำกองทัพออกไปรบกับพม่าก่อนที่จะเข้ามาในเขตชานกรุงศรีอยุธยานับได้ว่าการเปลี่ยนแปลงแนวยุทธศาสตร์การรบนี้เป็นจุดพลิกผันครั้งสำคัญของการรบระหว่างพม่ากับไทย เพราะหลังจากนี้พม่าจะเป็นฝ่ายพ่ายแพ้กลับไปเสมอ นับตั้งแต่ พ.ศ.๒๑๒๘-๒๑๓๐ ดังการรบที่จะนำเสนอต่อไป

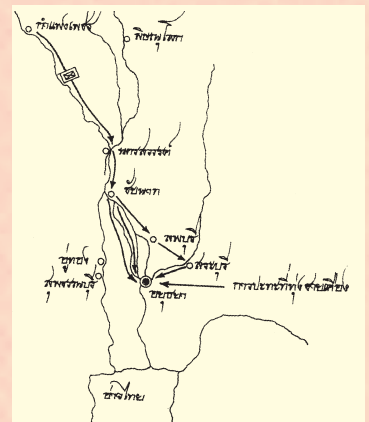
สงครามคราวพม่าล้อมกรุง พ.ศ.๒๑๒๘-๒๑๓๐

หลังจากส่งทัพพม่ามาตีกรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ.๒๑๒๗ แต่ไม่สำเร็จ พระเจ้านันทบุเรงจึงทรงพระราชดำริที่จะตีเอากรุงศรีอยุธยาให้จงได้ โปรดให้พระมหาอุปราชาคุมกำลัง ๕๐,๐๐๐ คน เข้ามาตั้งค่ายที่เมืองกำแพงเพชร ตั้งแต่เดือน ๕ พ.ศ.๒๑๒๘ เพื่อเตรียมการสะสมเสบียงอาหารสำหรับทัพใหญ่ กับให้พระเจ้าเชียงใหม่จัดทัพลงมาคอยก่อกวนไม่ให้ราษฎรไทยทำอะไรทำนาได้สะดวก กันไม่ให้กรุงศรีอยุธยาสะสมเสบียงอาหารได้ และในปลายปี พ.ศ.๒๑๒๘ นั้นเอง พระเจ้านันทบุเรงได้กรีธาทัพเข้ามาล้อมกรุงศรีอยุธยา การสงครามครั้งนี้กินเวลายาวนานตั้งแต่ พ.ศ.๒๑๒๘ จนไปสิ้นสุดในต้นปี พ.ศ.๒๑๓๐ แบ่งเป็นสงครามย่อย ๆ ได้ดังนี้

การรบที่สะพานเผาข้าว พ.ศ.๒๑๒๘

พระเจ้าเชียงใหม่ยกทัพลงมา เห็นผู้คนตามหัวเมืองในมณฑลราชธานีเบาบาง ไม่มีหน่วยใดส่งกำลังเข้าขัดขวางการเคลื่อนที่ ก็นำกำลังรุกเข้ามาจนถึงบ้านสระเกศ แขวงเมืองวิเศษไชยชาญ แล้วก็ส่งกำลังแยกย้ายกันออกขับไล่จับกุมราษฎรตามแขวงหัวเมืองกรุงฯ มิให้เป็นอันทำไร่นา เจ้าเมืองพะเยาคูมกองอาสาทหารม้าเข้ามาเฝ้าบ้านเรือนราษฎรที่สะพานเผาข้าวในเขตกรุงศรีอยุธยา

สมเด็จพระนเรศวรทรงทราบ จึงรีบนำกำลังออกไปขับไล่ข้าศึก พร้อมกับสมเด็จพระเอกาทศรถ การรบดำเนินไปอย่างรุนแรงจนถึงขั้นตะลุมบอน เจ้าเมืองพะเยาตายในที่รบ จับไพร่พลได้จำนวนมาก กำลังที่เหลือก็แตกพ่ายกลับไป

แผนที่เส้นทางแสดงการเคลื่อนย้ายของ กองทัพพม่า พ.ศ.๒๑๒๘

✦ ข้อพิจารณาการรบที่สะพานเผาข้าว ✦

๑. กำลังทัพพระเจ้าเชียงใหม่ยกมาตั้งค่ายที่บ้านสระเกศ เป็นกำลังคุกคามที่มีผลกระทบต่อกรุงศรีอยุธยาโดยตรง สมเด็จพระนเรศวรทรงเลือกตีทัพพระเจ้าเชียงใหม่ให้แตกพ่ายกลับไปก่อนที่จะมีโอกาสรวมตัวกับกองทัพพม่าที่กำแพงเพชรที่อยู่ห่างออกไป เป็นกลยุทธ์สงคราม “เส้นโน” ที่ใช้การทำลายกำลังข้าศึกที่แยกกันอยู่ลงทีละส่วนมิให้มารวมตัวกันได้
๒. สมเด็จพระนเรศวรใช้หลักการรุก รวบรวมกำลังปฏิบัติต่อข้าศึก ณ ที่หมายแตกหักโดยการโจมตีเคลื่อนที่เข้าสู่ที่หมายอย่างรวดเร็ว และเข้าทำลายกำลังข้าศึกโดยทันที

การรบที่ตำบลป่าโมกน้อย พ.ศ.๒๑๒๘

กองกำลังฝ่ายเชียงใหม่ พระเจ้าเชียงใหม่ให้สะเร็นนทสู้นำกำลัง ๕,๐๐๐ คน มาเที่ยวรังแกราษฎรในพื้นที่เมืองวิเศษไชยชาญ

สถานการณ์ฝ่ายไทย ในขณะที่สมเด็จพระนเรศวรกำลังรวบรวมพลอยู่นั้น ทรงทราบว่า มีพวกกองอาสาเชียงใหม่กำลังมาเที่ยวไล่จับคนถึงบ้านป่าโมก พอทรงทราบก็รีบเสด็จโดยขบวนเรือกับสมเด็จพระเอกาทศรถ และข้าราชการที่รักษาพระองค์ทันที

พอเสด็จไปถึงป่าโมกน้อย ก็พบกองกำลังของสะเร็นนทสู ซึ่งพระเจ้าเชียงใหม่ส่งออกมากำลังปฏิบัติการอยู่ จึงรับสั่งให้เทียบเรือเข้าข้างฝั่ง ทั้งสองพระองค์เสด็จยกพลขึ้นบก เข้าโจมตีกองกำลังข้าศึกอย่างรุนแรงทันที

การรบ สมเด็จพระนเรศวรทรงยิงพระแสงปืนถูกผู้บังคับหน่วยทหารเชียงใหม่ตายคนหนึ่ง ฝ่ายเชียงใหม่ด่านทานไม้ไผ่ก็แตกพ่ายไปทางเหนือ พวกอาสาไทยก็ติดตามขึ้นไปจนปะทะเข้ากับกำลังของพระเจ้าเชียงใหม่

กองกำลังส่วนหน้าของพระเจ้าเชียงใหม่ซึ่งเคลื่อนที่ตามลงมา

สมเด็จพระนเรศวรทรงทราบว่าข้าศึกไล่ประชิดติดกองกำลังอาสาลงมา เกรงจะกลับลงเรือไม่ทันจึงเลื่อนเรือพระที่นั่งกับเรือที่อยู่ในขบวนเสด็จขึ้นไปรายล้อมอยู่ข้างเหนือปากคลองป่าโมกน้อย พอข้าศึกไล่กองอาสามาถึงที่นั่น ก็หันปืนใหญ่น้อยระดมยิงขึ้นไปจากเรือ

ฝ่ายเชียงใหม่เห็นกองเรือไทยขึ้นไปช่วยกันก็ปล่อยให้พวกอาสาหันหน้าเข้าหากองเรือไทย ข้าศึกวางกำลังเรียงรายบนตลิ่งยิงปืนโต้ตอบกับทัพเรือสมเด็จพระนเรศวร และสมเด็จพระเอกาทศรถ ต่างทรงพระแสงปืนกลับยิงข้าศึก มีกำลังพลข้างเคียงถูกยิงสูญเสียชีวิตด้วยกันทั้งสองฝ่าย แต่ทั้งสองพระองค์มิได้ถูกอาวุธแต่ประการใด ได้ยิงต่อกันจนกำลังทางบกซึ่งเคลื่อนที่ไปจากอยุธยาตามไปทันเข้าช่วยทำการรบด้วย พระยาเชียงใหม่แสนด่านทานไม้ไผ่จึงถอยหนีไปทางเหนือ สมเด็จพระนเรศวรให้รวมกำลังเข้าที่ตั้งอยู่ที่ตำบลป่าโมก

✪ ข้อพิจารณาการรบที่ป่าโมกน้อย ✪

๑. สมเด็จพระนเรศวรสั่งให้เรือเข้าข้างฝั่ง แล้วนำกำลังเข้าตีข้าศึกอย่างรุนแรง ซึ่งการเข้าตีในลักษณะนี้ ไม่ว่าจะเป็นการเข้าตีตรงหน้า หรือการเข้าตีทางข้างมักจะเป็นผลดีเสมอ
๒. สมเด็จพระนเรศวรทรงนำหน้าทหารเข้าปฏิบัติการด้วยพระองค์เอง ด้วยคุณลักษณะของผู้นำที่ยอดเยี่ยมยอมทำให้ขวัญกำลังใจของทหารในกองทัพสูงขึ้นไปอย่างแน่นอน
๓. การที่ทั้งสองพระองค์ทรงยิงปืนนำการเข้าตี และยืนหยัดยิงต่อสู้ข้าศึกในเรือ นั้น เป็นการปฏิบัติหน้าที่ทำให้ทหารทุกคนมั่นใจในพระองค์ เกิดกำลังใจในการต่อสู้ กำลังที่มีอยู่น้อยก็เหมือนมีมาก

การรบที่ป่าจิก ป่ากระทุ่ม พ.ศ.๒๑๒๘

พระเจ้าเชียงใหม่ประทับอยู่ที่บ้านสระเกศ ทราบว่า สมเด็จพระนเรศวรตีกองกำลังของสะเรนนทสุตถก พระยาเชียงแสนลอยหนี ประมาณการณ์ว่าสมเด็จพระนเรศวรจะยกทัพติดตามขึ้นมา จึงปรึกษากันเห็นว่า ควรส่งกำลังส่วนใหญ่เข้าตีกองทัพไทยเสียก่อน ได้จัดกำลังกองระวังหน้า พระเจ้าเชียงแสนและสะเรนนทสุตถก ทำการแก้ตัวใหม่ มีกำลัง ๑๕,๐๐๐ คน กำลังส่วนใหญ่ พระเจ้าเชียงใหม่คุมเองมีกำลัง ๖๐,๐๐๐ คน เริ่มเคลื่อนที่ใน ๑๖ เม.ย. ๒๑๒๘

ส่วนฝ่ายไทย สมเด็จพระนเรศวรทรงดำริว่า กองกำลังของพระยาเชียงแสนที่ลอยไปนั้นไม่ได้แตกพ่าย น่าจะหากำลังมาเพิ่มเติมและกลับมาปฏิบัติภารกิจ และพระเจ้าเชียงใหม่คงจะวางแผนปฏิบัติการอย่างไรอย่างหนึ่งแน่นอน พระองค์จึงสั่งการให้พระราชมนูเป็นผู้บังคับกองระวังหน้า จัดกำลัง ๑๐,๐๐๐ คน ลาดตระเวนพื้นที่ทิศเหนือ กำลังทหารส่วนใหญ่บังคับบัญชาโดยพระองค์และสมเด็จพระเอกาทศธรรมมีจำนวน ๓๐,๐๐๐ คน เคลื่อนที่ตามขึ้นไป

เมื่อกำลังของพระราชมนูเคลื่อนที่ถึงบางแก้ว ก็ปะทะเข้ากับกำลังส่วนหน้าของพระเจ้าเชียงใหม่ ทั้งสองฝ่ายเข้าต่อสู้กัน

ในขณะนั้นสมเด็จพระนเรศวรเสด็จขึ้นมาถึงบ้านแห ได้ยินเสียงปืนใหญ่และปืนเล็กดังรุนแรงขึ้นทุกที ทรงทราบว่ากองระวังหน้าของพระราชมนู ไปปะทะกับกองกำลังของเชียงใหม่ที่เคลื่อนที่ลงมาเพื่อหมายจะปฏิบัติการกับไทย

การชุมนุมโจมตี สมเด็จพระนเรศวรวางแผนที่จะชุมนุมโจมตีกองกำลังของเชียงใหม่ จึงทรงให้หยุดกำลังไว้มิให้เคลื่อนที่ขึ้นไปช่วยพระราชมนู แล้ววางกำลังส่วนใหญ่เข้าที่ชุมนุมโจมตีที่ป่าจิกป่ากระทุ่มข้างฝั่งตะวันตก แล้วดำริให้ข้าหลวงขึ้นไปสั่งให้พระราชมนูถอยกลับลงมา

ฝ่ายพระราชมนูเห็นว่า กำลังของตนใกล้เคียงกับกำลังของฝ่ายเชียงใหม่ที่กำลังต่อสู้กันอยู่ พอที่จะต้านทานคอยทัพหลวงให้ขึ้นไปช่วยโดยไม่ต้องถอยกลับลงมา และมีได้ทราบข่าวสมเด็จพระนเรศวรวางกำลังชุมนุม

โจมตีกำลังของข้าศึกส่วนนี้ไว้แล้ว จึงมิได้สั่งให้กำลังของตนถอยกลับลงมา

สมเด็จพระนเรศวรดำริสั่งให้เจ้าหมื่นทิพรักษาซึ่งเป็นข้าหลวงขึ้นไปเร่งให้ถอยกลับลงมาอีก พระราชมนูก็สั่งให้กราบทูลว่า การรบกำลังติดพันกันอยู่ ถ้าสั่งให้ถอยแล้วเกรงว่าจะชวนให้แตกพ่ายเอาไว้มิได้อยู่

สมเด็จพระนเรศวรได้ฟังก็ทรงพระพิโรธ ดำริสั่งเจ้าหมื่นทิพรักษาให้ส่งม้าเร็วรีบกลับขึ้นไป สั่งพระราชมนูให้ถอย ถ้าไม่ถอยก็ให้ตัดเอาศีรษะพระราชมนูมาถวาย

พระราชมนูแจ้งกระแสรับสั่งก็ตกใจ ให้โบกธงสัญญาณสั่งให้ถอย เมื่อผู้บังคับหน่วยเห็นสัญญาณแล้ว ต่างก็พากันนำกำลังถอยลงมา ขณะนั้นเป็นเวลาที่กำลังส่วนใหญ่ของพระเจ้าเชียงใหม่เคลื่อนที่มาถึงและเข้าสมทบด้วย

พวกทหารเชียงใหม่คิดว่า ทัพไทยแตกพ่ายก็พากันตีใจเห็นฝ่ายไทยเอาแต่ถอยก็ให้ร้องรีบเร่งไล่ติดตามลงมา ความอยากได้ช้างม้าเชลยเอามาเป็นของตนก็เคลื่อนที่ไล่ติดตามอย่างไม่เป็นรูปขบวน

เมื่อกำลังฝ่ายเชียงใหม่เคลื่อนที่ไล่ติดตามมาจนถึงตำบลที่สมเด็จพระนเรศวรวางกำลังชุมนุมไว้ และทอดพระเนตรเห็นว่าข้าศึกเคลื่อนที่เข้ามาถึงพื้นที่สังหารที่ได้เตรียมไว้ ก็ยิงปืนโบกธงสัญญาณให้กำลังส่วนใหญ่ที่ชุมนุมอยู่เข้าปฏิบัติการตรงกลางกำลังของข้าศึกทันที ฝ่ายพระราชมนูเห็นกองกำลังส่วนใหญ่เข้าตีกระหนาบ ก็โบกธงสัญญาณให้กำลังของตนตีกระหนาบเข้าไปอีกด้านหนึ่ง การรบดำเนินไปจนถึงขึ้นตะลุมบอน กองทัพเชียงใหม่แตกพ่ายไปทั้งกองกำลังส่วนหน้าและส่วนใหญ่ สมเด็จพระนเรศวรเห็นได้ทีก็เร่งให้ส่งกำลังไล่ติดตามตีจนแตกกระจายออกไปไม่เป็นระเบียบ ฝ่ายเชียงใหม่สูญเสียเป็นจำนวนมาก

ผลการรบ ท้าวพระยาเชียงใหม่ ๕ คน เสียชีวิตคือ พระยาโล พระยาภาว พระยานคร พระยาเชียงราย และพระยาจิบ พระยามอญที่นำกำลังคือ สมิงโยคราช และสะเรนนทสุตถกเจ้าเมืองเตรินตายในที่รบ ได้ช้าง ๒๐ เชือก ม้า ๑๐๐ กว่าตัว อาวุธยุทโธปกรณ์อีกจำนวนมาก

✪ ข้อพิจารณาการรบที่ป่าจิกป่ากระทุ่ม ✪

๑. สมเด็จพระนเรศวรทรงเป็นผู้ที่มีความเด็ดขาด การเป็นผู้นำจอมทัพบังคับบัญชาคนจำนวนมาก คำสั่งผู้หนึ่งจะต้องมีอาญาสิทธิ์ทุกคนเมื่อได้รับคำสั่งต้องเกรงกลัวปฏิบัติโดยทันทีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จะเห็นได้จากสมเด็จพระนเรศวรดำรัสสั่งให้พระราชมนูถอยทัพถ้าไม่ถอยให้ตัดเอาศีรษะพระราชมนูมาถวาย พระราชมนูเมื่อได้รับคำสั่งต้องปฏิบัติทันทีโดยไม่ชักช้า
๒. สมเด็จพระนเรศวรทรงเป็นแม่ทัพที่นำหลักการดำเนินกลยุทธ์มาใช้ ทำให้ได้ชัยชนะต่อข้าศึก โดยเฉพาะในครั้งนี้นับว่ากำลังขุ่มโจมศึกกองทัพเชียงใหม่ ณ พื้นที่สังหารที่ได้เลือกไว้ จึงทำให้กองทัพเชียงใหม่ได้รับการสูญเสียอย่างหนักและประสบความพ่ายแพ้ อีกทั้งไม่ได้บอกแผนการปฏิบัติให้พระราชมนูทราบล่วงหน้า จึงทำให้การถอนตัวฝ่ายเราให้ข้าศึกไล่ติดตามดูเหมือนเพียงพล้ำสมจริง

การรบที่บ้านสระเกศ พ.ศ.๒๑๒๘

สถานการณ์ต่อเนื่องจากการรบที่ป่าจิก ป่ากระทุ่ม สมเด็จพระนเรศวรทรงเห็นว่าทัพเชียงใหม่ได้รับความเสียหายเป็นอันมากแล้ว เป็นโอกาสดีที่จะซ้ำเติมทัพเชียงใหม่ทันที พระองค์จึงนำกำลังส่วนใหญ่เคลื่อนที่ติดตามไปในวันนั้นจนถึงเวลาพลบค่ำ และให้หน่วยเข้าที่พักรที่บ้านชะไว แขวงเมืองวิเศษไชยชาญ

สมเด็จพระนเรศวรรับสั่งให้หน่วยต่างๆ เตรียมพร้อมตั้งแต่กลางดึก เพื่อเคลื่อนที่ให้ถึงบ้านสระเกศและเข้าตีค่ายพระเจ้าเชียงใหม่ในตอนเช้าตรู่พร้อมกัน

การถอยของฝ่ายเชียงใหม่ ฝ่ายพระเจ้าเชียงใหม่ซึ่งหนีไปที่บ้านสระเกศนั้น ครั้นทราบว่าทัพไทยติดตามขึ้นมาใกล้เลยหนีต่อไปทางทิศเหนือทันที

การเข้ายึด เมื่อกำลังฝ่ายไทยไปถึงบ้านสระเกศในวันที่ ๑๘ เมษายน พ.ศ.๒๑๒๘ ทหารเข้าศึกกำลังสับสนไม่มีทหารคนใดที่คิดจะทำการต่อสู้ ทัพไทย

จึงยึดค่ายพระเจ้าเชียงใหม่ที่สระเกศได้โดยง่าย รายการที่ยึดได้ มีดังนี้

- จับพระยาเชียงแสนได้
- ได้เชลยทั้งตัวนายและพลรวมมากกว่า ๑๐,๐๐๐ คน
- ช้าง ๑๐๐ เชือก
- ม้า ๑๐๐ ตัว
- เรือรบและเรือเสบียงรวม ๔๐๐ ลำ
- ยุทธภัณฑ์และเสบียงเป็นจำนวนมาก
- เครื่องราชูปโภคของพระเจ้าเชียงใหม่หลายอย่าง

✪ ข้อพิจารณาการรบที่บ้านสระเกศ ✪

๑. สมเด็จพระนเรศวรทรงนำทัพไล่ติดตามข้าศึก ในขณะที่ข้าศึกเสียขวัญ ระวังระส่าย ปฏิบัติโดยเร่งด่วนอย่างต่อเนื่อง ทำให้ข้าศึกไม่มีเวลาตั้งตัว ส่งผลให้การรบได้รับชัยชนะเด็ดขาด
๒. การไล่ติดตามครั้งนี้ประสบผลสำเร็จ เนื่องจากสมเด็จพระนเรศวรรับสั่งให้หน่วยต่างๆ เตรียมการล่วงหน้า การเคลื่อนที่ไปยังบ้านสระเกศกระทำในเวลากลางคืน ได้ผลในการจู่โจม อีกทั้งหน่วยไล่ติดตามมีความสดชื่น มีความคล่องแคล่วในการเคลื่อนที่ และได้รับการฝึกปฏิบัติงานในเวลากลางคืนมาเป็นอย่างดี
๓. สมเด็จพระนเรศวรทรงนำยุทธวิธีแบบใหม่มาใช้ในการทำสงครามกับพม่า เช่น เปลี่ยนจากเคยตั้งรับในกรุงศรีอยุธยา มาเป็นการรุก กับใช้หน่วยจู่โจมเข้าตีข้าศึกก่อนเพื่อทำลายขวัญและทำให้ข้าศึกเสียกระบวนทัพได้หลายครั้ง